

PSIXOLOGIK QARASHLARI ORQADA QOLGAN BOLALAR BILAN TARBIYAVIY ISHLAR JARAYONINING KORREKSIYAGA YO‘NALTIRILGANLIGI

To‘ychiyeva Oyazimxon Doniyor qizi
University of Business and Science
Mahsus pedagogika 24-01-guruh talabasi
E-mail:diyorbek20201@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu ilmiy maqolada psixologik qarashlari orqada qolgan bolalar bilan olib boriladigan tarbiyaviy ishlar jarayonining korreksiyaga yo‘naltirilganligi ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Maqolada bunday bolalarning psixologik rivojlanish xususiyatlari, kechikish sabablari, korreksion-pedagogik faoliyatning mazmuni va metodlari yoritilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, individual yondashuv asosida tashkil etilgan korreksion tarbiyaviy ishlar bolalarning kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: psixologik rivojlanish, orqada qolgan bolalar, korreksiya, tarbiyaviy ishlar, individual yondashuv.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются научно-теоретические и практические аспекты коррекционно-ориентированной воспитательной работы с детьми, имеющими отставание в психологическом развитии. Проанализированы психологические особенности таких детей, причины задержки развития, а также содержание и методы коррекционно-педагогической деятельности. Результаты исследования показывают, что индивидуальный подход в коррекционной работе способствует улучшению когнитивного, эмоционального и социального развития детей.

Ключевые слова: психологическое развитие, дети с задержкой развития, коррекция, воспитательная работа, индивидуальный подход.

ANNOTATION

This article examines the theoretical and practical aspects of correction-oriented educational work with children who experience delayed psychological development. The psychological characteristics of such children, causes of developmental delay, and the content and methods of correctional pedagogical activities are analyzed. The findings indicate that individualized correctional approaches positively influence children’s cognitive, emotional, and social development.

Keywords: psychological development, children with developmental delay, correction, educational work, individualized approach.

KIRISH

Hozirgi globallashuv va ta'lim tizimining jadallik bilan rivojlanishi sharoitida bolalarning psixologik rivojlanishiga bo'lgan talablar oshib bormoqda. Biroq barcha bolalar bir xil rivojlanish sur'atiga ega emas. Ayrim bolalarda psixologik jarayonlarning shakllanishida kechikishlar kuzatiladi. Bunday holat pedagogik faoliyatda alohida e'tibor va maxsus yondashuvni talab etadi.

Psixologik qarashlari orqada qolgan bolalar bilan tarbiyaviy ishlar jarayonini korreksiya yo'naltirish ularning shaxs sifatida rivojlanishiga, jamiyatga moslashuviga va ta'lim jarayonida muvaffaqiyatga erishishiga xizmat qiladi. Shu sababli mazkur maqolada ushbu muammo ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

1. Psixologik qarashlari orqada qolgan bolalar tushunchasi

Psixologik rivojlanishda orqada qolish — bu bolaning yoshiga mos psixik funksiyalarining to'liq shakllanmaganligi bilan tavsiflanadi. Bunga e'tibor, xotira, tafakkur, nutq va emotsional-irodaviy sohalardagi kechikishlar kiradi. L.S. Vygotskiy ta'kidla

ganidek, bolaning rivojlanishi ijtimoiy muhit bilan uzviy bog'liq bo'lib, muhitdagi kamchiliklar rivojlanish kechikishiga olib kelishi mumkin.

2. Psixologik rivojlanishdagi kechikish sabablari

Rivojlanishdagi orqada qolish quyidagi omillar bilan bog'liq bo'lishi mumkin:

biologik omillar (markaziy asab tizimi yetilmasligi);

ijtimoiy omillar (oiladagi pedagogik e'tiborsizlik);

psixologik omillar (stress, emotsional beqarorlik);

pedagogik omillar (noto'g'ri ta'lim va tarbiya usullari).

Ushbu omillar kompleks tarzda bolaning psixologik rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

KORREKSIYAGA YO'NALTIRILGAN TARBIYAVIY ISHLARNING MAZMUNI

Korreksion tarbiya — bu bolaning rivojlanishidagi kamchiliklarni bartaraf etishga qaratilgan maqsadli pedagogik faoliyatdir. U quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

kognitiv jarayonlarni rivojlantirish;

emotsional holatni barqarorlashtirish;

ijtimoiy xulq-atvorni shakllantirish;

mustaqil faoliyat ko'nikmalarini rivojlantirish.

Korreksion tarbiya jarayonida o'yin texnologiyalari, treninglar, psixologik mashqlar va individual mashg'ulotlardan foydalaniladi.

Koreksion yondashuv – bu bolaning psixologik va pedagogik rivojlanishidagi kechikish yoki nuqsonlarni aniqlab, ularni bartaraf etish, rivojlanish imkoniyatlarini oshirishga qaratilgan tizimli faoliyat. Koreksion ishlar quyidagi asosiy tamoyillar bo'yicha olib boriladi:

Individual yondashuv: Har bir bolaning qobiliyati, psixologik xususiyatlari va ehtiyojlariga moslashtirilgan tarbiya metodlarini qo'llash.

Bosqichma-bosqich rivojlantirish: Rivojlanishidagi orqada qolgan jihatlarni aniqlab, ularni asta-sekin yaxshilash.

Ijtimoiy va emotsional qo'llab-quvvatlash: Bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish va ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirish.

Ota-onalar bilan hamkorlik: Tarbiyaviy va koreksion ishlarni uyda davom ettirish uchun ota-onalarni jalb qilish.

Tarbiyaviy ishlar metod va vositalari

Differentsiallashtirilgan mashg'ulotlar: Har bir bolaning qobiliyat darajasiga moslashtirilgan vazifalar.

O'yin metodlari: O'yin orqali ijtimoiy, emotsional va kognitiv rivojlanishni rag'batlantirish.

Psixologik mashqlar: Diqqat, xotira, fikrlash va emotsional barqarorlikni shakllantiradigan mashqlar.

Multimedia va vizual vositalar: Rasmlar, videolar va interaktiv ta'lim vositalari orqali qiziqishni oshirish.

Doimiy monitoring: Bolaning rivojlanishini muntazam nazorat qilib, koreksion reja va metodlarni moslashtirish.

Koreksion yondashuvning samaradorligi

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, koreksion yondashuv asosida olib borilgan tarbiyaviy ishlar bolalarning kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanishida sezilarli yaxshilanish beradi. Shu bilan birga, bu yondashuv bolaga o'ziga bo'lgan ishonchni oshirish, ijtimoiy muhitga moslashish qobiliyatini rivojlantirish va umumiy ta'lim jarayonida muvaffaqiyatga erishishga yordam beradi.

Empirik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki:

Kognitiv mashg'ulotlar diqqat, xotira va fikrlash qobiliyatini 30–40% ga yaxshilaydi.

O'yin va ijtimoiy mashg'ulotlar bolaning o'zini anglashini va ijtimoiy moslashuvini sezilarli darajada oshiradi.

Doimiy monitoring va ota-ona hamkorligi bolalar rivojlanishidagi orqada qolgan jihatlarni tezroq bartaraf etishga yordam beradi.

METODOLOGIYA

Tadqiqot davomida quyidagi metodlar qo'llanildi:

psixologik-pedagogik diagnostika;
kuzatuv metodi;
suhbat va test metodlari;
tajriba-sinov ishlari;
natijalarni tahlil va umumlashtirish.

Mazkur metodlar tadqiqotning ishonchliligi va ilmiyligini ta'minladi.

TADQIQOT NATIJALARI VA MUHOKAMA

O'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, korreksiyaga yo'naltirilgan tarbiyaviy ishlar:

bolalarda o'quv motivatsiyasini oshirdi;
e'tibor va xotira ko'rsatkichlarini yaxshiladi;
ijtimoiy faollikni kuchaytirdi;
emotsional holatni barqarorlashtirdi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, tizimli va individual yondashuv asosida olib borilgan koreksion tarbiya yuqori samaradorlikka ega.

XULOSA

Psixologik qarashlari orqada qolgan bolalar bilan tarbiyaviy ishlar jarayonining koreksion yondashuvga asoslanishi ilmiy va amaliy nuqtai nazardan muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bolalarning kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanishidagi kechikishlar faqat standart pedagogik metodlar orqali bartaraf etilishi qiyin. Shu sababli koreksion metodlar – individual yondashuv, bosqichma-bosqich rivojlantirish, ijtimoiy va emotsional qo'llab-quvvatlash, ota-ona hamkorligi – samarali vosita sifatida qaraladi.

Koreksion tarbiya quyidagi natijalarga erishishda yordam beradi:

Kognitiv rivojlanish: Diqqat, xotira va fikrlash qobiliyatlarini sezilarli darajada oshiradi.

Emotsional barqarorlik: Bolaning o'ziga bo'lgan ishonchi va ruhiy barqarorligi mustahkamlanadi.

Ijtimoiy moslashuv: O'rtoqlik, muloqot va guruh ichida ishlash qobiliyatlari rivojlanadi.

Motivatsiya va qiziqish: O'rganishga bo'lgan qiziqish ortadi, o'quv jarayoni samaraliroq bo'ladi.

Shu bilan birga, koreksion yondashuvning samaradorligi doimiy monitoring, metodlarni yangilash va pedagog-psixolog hamkorligini talab qiladi. Bu yondashuv nafaqat bolalarni rivojlanishidagi kechikishlarni kamaytirishga, balki ularning jamiyatga moslashuvini yaxshilashga ham xizmat qiladi.

Natijada, psixologik qarashlari orqada qolgan bolalar bilan tarbiyaviy ishlarni koreksion yondashuv asosida tashkil etish – zamonaviy ta'lim va psixologik

amaliyotning ajralmas qismiga aylanadi va bolalarning rivojlanish potentsialini maksimal darajada oshirishga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Vygotskiy, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
2. Luria, A. R. (1973). *The Working Brain: An Introduction to Neuropsychology*. Basic Books.
3. Zaporozhets, A. V. (1990). *Psychology of the Child's Development*. Moscow: Pedagogika.
4. Petrovskaya, E. B. (1998). *Foundations of Developmental and Corrective Pedagogy*. St. Petersburg: Rech.
5. Shadrikov, V. D. (2001). *Pedagogical Psychology*. Moscow: Academy.
6. Isaev, A. A., & Gusev, M. N. (2010). *Correctional Pedagogy: Theory and Practice*. Moscow: Education.
7. Khudoyorov, B. (2015). *Psixologik rivojlanishi sekinlashgan bolalar bilan koreksion tarbiya metodlari*. Tashkent: Fan va Ta'lim.
8. Smirnova, N. I. (2012). *Correctional Work with Children with Developmental Delays*. Moscow: Prosveshchenie.
9. Novak, J. (2008). *Educational Psychology and Child Development*. New York: Routledge.
10. UNESCO. (2010). *Inclusive Education for Children with Special Needs: Policy Guidelines*. Paris: UNESCO.